

Nevenka Bojović/Miloje Vasić/Rastko Vasić (edit.), *Sahranjivanje u bronzano i gvozdeno doba*. Simpozijum, Čačak, 4-8 September 2002 – Burials Customs in the Bronze and Iron Age (Čačak 2003) 218 pp.

Între 4 și 8 Septembrie 2002 a avut loc la Čačak – centru al unei regiuni bogate în urme arheologice – un simpozion dedicat obiceiurilor funerare din epoca bronzului și din cea a fierului. Manifestarea a fost organizată de Muzeul Național din Čačak și de Institutul Arheologic din Belgrad, la ea participând specialiști din țara gazdă, din Macedonia, Croația, Slovenia, Irlanda independentă, Germania și Anglia. Trebuie notat ca un fapt îmbucurător și largă participare a arheologilor provenind din România. Un an mai târziu, volumul cuprinzând actele simpozionului, respectiv articolele având la bază comunicările de la simpozion, apărea editat de către directoarea muzeului din localitate, Nevenka Bojović și de directorul de atunci al Institutului Arheologic din Belgrad, Miloje Vasić. Redacția a fost asumată de către Rastko Vasić, pe atunci cercetător științific angajat la același institut.

Volumul debutează cu articolul Lidiei Nikitović (Krstac – Ivkovo Brdo, nekropola sa humkama iz bronzanog doba, pp. 11-22) în care este publicată o mică necropolă tumulară, datând din bronzul timpuriu (tumuli 1, 2, 4) și din bronzul mijlociu (B2/C, tumuli 3 și 6). Cinci din cei șase tumuli aveau diametrul între 10 și 15,5 m., cel de-al cincilea fiind distrus înainte de începerea săpăturilor.

Anthony Harding (*The Morava valley and the aegean in the Bronze Age*, pp. 23-29) scoate în relief rolul văii Moravei ca mijlocitor între lumea miceniană și restul Europei, făcând apel la o serie de descoperiri funerare și de piese de bronz, în special la săbiile miceniene.

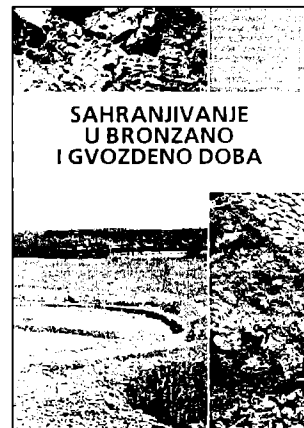
Articolul lui Dragi Mitrevski (*Burial Customs throughout the Bronze and Iron Age in Macedonia*, pp. 31-39) prezintă pe scurt câteva descoperiri de morminte tumulare din epoca târzie a bronzului și din prima vârstă a fierului din spațiul macedonean. Este vorba în total de circa 800 de morminte care acoperă cronologic spațiul dintre sec. al XIII-lea și al V-lea a. Chr. Printre cele mai cunoscute necropole se numără Ulanci, Skopje, Strnovac-Kumanovo, Visoi-Beranci, Sopot și Dedeli.

Riturilor funerare din epoca bronzului și din cea a fierului din Croația, îi este consacrat articolul următor, datorat lui Nives Majnarić-Pandžić (*The burial Rites of the Bronze Age and the Iron Age in Croatia*, pp. 41-60). Mult mai cuprinzător, el ne oferă hărți, planuri, planșe tipologice, reconstituiri și fotografii ale unor complexe funerare, cum ar fi cele de la Bijelo Brdo, Maklavun, Drljanovac, Kaptol, Kompolje, Nesactium și Zvonimirovo.

Unul din rezultatele săpăturilor de pe traseul autostrăzii care conduce de la Maribor la granița sloveno-maghiară (Murska Sobota) a fost descoperirea mai multor complexe (îndeosebi a patru grupe de înmormântări hallstattiene), care sunt prezentate pe scurt de către Mitja Guštin (*Humke starijeg gvozdenog doba sa nalazišta Nova Tabla kod Murske Sobote (Slovenija)*, pp. 61-68).

De la celălalt capăt al continentului, George Eogan (*Burial Practices in Ireland during the Bronze and Iron Ages*, pp. 69-89) ne oferă o sinteză a riturilor funerare din epoca bronzului de pe întreaga insulă, inclusiv din teritoriile rămase sub ocupație engleză. Prezentarea începe cu epoca timpurie a bronzului, fiind schițat un tablou complet al practicilor funerare până în Hallstatt-ul târziu.

Asemănător este și cadrul cronologic pe care îl ia în considerare Albrecht Jockenhövel (*Von der Bronzezeit zur Eisenzeit: Bemerkungen zur Kontinuität und Diskontinuität auf ausgewählten Gräberfeldern Westdeutschlands*, pp. 91-100) în încercarea de a stabili relația dintre diferitele feluri de cimitire și așezările din nord-vestul Germaniei și Olanda. Unul din elementele constitutive esențiale pare să fie existența unor drumuri importante, chiar depășind structurile strict locale, care treceau prin cimitirul respectiv. Cimitire mai mari pot reflecta fie o continuitate "autentică", fie una "neautentică" legată de reutilizarea periodică a arealelor funerare de către "unități" sociale de calibre diferite.

Predrag Medović (Bestattungen in der älteren Eisenzeit im Gebiet der Bosut-Gruppe, pp. 101-107) face o scurtă sinteză a fenomenului funerar din epoca fierului pe teritoriul grupei amintite în titlu, mergând de la înmormântările care pot fi puse în legătură cu grupul Kalakača până în epoca hallstattiană târzie, caracterizată de grupul cultural Srem. În câteva cuvinte este prezentată și necropola de la Vajuga-Pesak, legată de necropolele asemănătoare de pe teritoriul României. Din păcate nu se cunosc corespondențele funerare ale așezărilor grupului cu ceramică canelată.

O sintetizare a ceea ce înseamnă ambient funerar pe teritoriul de sud al României în epoca bronzului este semnată de Cristian Schuster (Zur Bestattungsweise in Südrumänien in der Bronzezeit, pp. 109-138). Pentru epoca timpurie a bronzului sunt strânse laolaltă descoperirile funerare, inclusiv inventarele aferente, ale grupului Zimnicea-Mlăjet, ale culturii Glina, precum și elementele Jamnaja și descoperirile de la Milostea. Pentru epoca mijlocie și târzie a bronzului sunt luate în considerare culturile Tei și Verbicioara, dar și descoperirile de la Baldovinești, Brăilița și Smeenii. Discutarea elementelor funerare din culturile Zimnicea-Plovdiv, Coslogeni, Radovanu, Gârla Mare și din grupa Bistreț-Ișalnița este urmată de câteva concluzii care încheie acest articol.

Unul dintre cele mai substanțiale articole ale volumului aparține lui Valeriu Sirbu (Funerary Practices in the Iron Age between the Carpathians and the Danube, pp. 139-170), care oferă o trecere în revistă a unor obiceiuri funerare dintre Carpații sudici și Dunăre, luând în considerare cu preponderență Muntenia și Oltenia și, într-o măsură mult mai redusă, Banatul. Prezentarea cuprinde din punct de vedere cronologic un spațiu de timp apreciabil (1100 a. Chr. până la cucerirea Daciei de către romani) ceea ce conferă contribuției un caracter rezumativ. Utile sunt cele două hărți de răspândire, însoțite de 19 planșe cu exemple preluate din bibliografia de specialitate.

Comunicarea lui Attila László (Bestattungssitten am Ende der Bronzezeit und am Anfang der Eisenzeit im nord-östlichen Karpatengebiet. Traditionen, Innovationen, Interferenzen, pp. 171-189) este consacrată prezentării sintetice a elementelor funerare din cadrul culturii Gáva-Holihady, evident cu preponderență a celor din nordul Moldovei actuale. Principalul sit prezentat este necropola este necropola tumulară aparținând acestei culturi, de la Volovăț, săpată de M. Ignat. Dacă plasarea cronologică a necropolei de la Cucorâni într-o fază ulterioară (HaB) nu pare să pună probleme deosebite, atribuirea culturală se dovedește a nu fi la fel de limpede. În continuare sunt amintite pe scurt câteva descoperiri funerare ale culturii Chișinău-Corlăteni (Trifești, Vaslui, Cotu Morii, Iași), precum și două morminte ale culturii Belozerca. Poate că nu ar fi fost superfluă – având mai ales în vedere prezența internațională de la congres și din volum – o hartă care să conțină ariile de răspândire ale principalelor entități culturale și localizarea descoperirilor amintite în comunicare. Fiind vorba de o încercare de sinteză nu ar fi fost neoportună alcătuirea unei planșe tipologice care să ne ofere – alături de materialul propriu-zis prezentat în cele 11 planșe ale comunicării – și o imagine de ansamblu, sintetică, a obiceiurilor de înmormântare prezentate în text.

Borislav Jovanović (Architecture of the princely Mounds of the Early Iron Age in the Central Balkans, pp. 191-201) încearcă să ne pună la dispoziție o imagine rezumativă a arhitecturii tumulilor princieri de la Atenica, Novi Pazar și Pilatovići. Mai multe planuri și o hartă de răspândire completează în mod binevenit articolul.

În câteva pagini, Aleksandar Palavestra și Staša Babić (The princely Graves Landscape of the Central Balkans, pp. 203-209) își propun să caracterizeze plasarea tumulilor princieri, a căror arhitectură a fost prezentată în articolul precedent, în contextul mediului geomorfologic. Principala problemă pusă este în ce măsură anumite elemente de mediu pot fi considerate sacrale, putând face "corp comun" cu monumentele funerare plasate într'un anumit peisaj.

În încheierea volumului Zsuzsanna K. Zoffmann (Antropološki nalazi sa lokaliteta Lugovi-Bent u Mojsinju kod Čačka, 212-218) ne oferă o variantă prescurtată a analizei materialului osteologic de la Mojsinje, apărută în monografia necropolei (vezi recenzia în Revista Bistriței 22, 2008).

Tudor SOROCEANU